

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และขอเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่หนึ่ง" ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ซึ่งกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ จัดพิมพ์ขึ้นจำนวน 2 เล่ม และเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียน เพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงหนังสือเรียน และการเรียนการสอนโดยการใช้หนังสือเรียนให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสือเรียน ซึ่งนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้เสนอแนะไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง เกณฑ์สำหรับการวิเคราะห์และสร้างแบบสอบถามความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนดังกล่าว แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Multiple choice) แบบประเมินค่า (Rating-Scale) และแบบตอบเสรี (Open-End) ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ครู 39 คน และนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 400 คน ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ รวม 20 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร ข้อมูลที่ได้มาจำนวน 439 ชุด ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ หาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียน โดยใช้ค่า t-test และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบตารางและอธิบายประกอบ

1. ข้อมูลเกี่ยวกับครูผู้สอนและการใช้หนังสือเรียน

ครูผู้สอนที่ตอบแบบสอบถามมีทั้งหมด 39 คน เป็นชาย 6 คน หญิง 33 คน มีวุฒิระดับปริญญา 27 คน ระดับประกาศนียบัตร 2 คน มีประสบการณ์ทางการสอนโดยเฉลี่ย 6.58 ปี สอนวิชาสังคมศึกษาโดยเฉลี่ย 4.30 ปี ชั่วโมงสอนต่อสัปดาห์โดยเฉลี่ย 19.7

ครูที่สอนวิชาสังคมศึกษามีความสนใจในวิชานี้มาก และมีความคิดเห็นว่านักเรียนมีความพอใจในหนังสือเรียนวิชานี้พอสมควร

เนื่องจากครูเคยศึกษาอบรมวิธีการใช้หนังสือเรียนมาพอสมควร ครูจึงสามารถใช้หนังสือเรียนได้ดี เกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือเรียนครูมีความคิดเห็นว่าไม่ครบถ้วนตามหลักสูตร และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนระดับปานกลาง เนื้อหาบางเรื่องมีรายละเอียดค่อนข้างเกินไป และต้องการใช้หนังสือเรียนที่มีกิจกรรมเสนอแนะท้ายบท นอกจากนั้นครูยังมีความคิดเห็นว่าเนื้อหาวิชาในหนังสือเรียนมีความต่อเนื่องกับหนังสือเรียนในชั้นก่อน ๆ และให้ความรู้ระดับปานกลางที่จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในชั้นสูง ๆ ขึ้น

สิ่งที่ครูยึดเป็นหลักในการสอน คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของวิชาที่สอน ในการสอนครูกำหนดวัตถุประสงค์ในการสอนบางครั้ง และใช้หนังสือเรียนเป็นหลักในการสอนเป็นบางชั่วโมง โดยเลือกใช้เฉพาะหัวเรื่องในหนังสือเรียนและค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือเล่มอื่น ๆ มาประกอบ

ในเวลาการเรียนการสอน ครูมักอธิบายประกอบการซักถามในหนังสือเรียน และสามารถสอนจบครบทุกเรื่อง

ครูมักจะประสบปัญหาว่าเนื้อหาในหนังสือเรียนไม่สมบูรณ์ ต้องค้นคว้าจากหนังสืออื่น ๆ ประกอบ และแหล่งที่ครูมักจะขอความช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา โดยขอความช่วยเหลือจากเพื่อนครูที่สอนวิชาสังคมศึกษาคู่กัน

2. ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียนและการใช้หนังสือเรียน

นักเรียนที่ตอบแบบสอบถามมีจำนวน 400 คน ซึ่งเป็นนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) เป็นชาย 167 คน หญิง 233 คน

นักเรียนมีความคิดเห็นว่าหนังสือเรียนมีคุณภาพอยู่ในระดับพอใช้และมีราคาเหมาะสม ทำให้นักเรียนมีความพอใจในหนังสือเรียนนี้พอสมควรและนักเรียนจำนวนเท่า ๆ กัน ต้องการให้หนังสือเรียนที่แยกเล่มเป็นรายวิชา และรวมเนื้อหาเหมือนปัจจุบัน

นักเรียนจะอ่านหนังสือเรียนมาล่วงหน้าก่อนถึงชั่วโมงเรียนเป็นบางครั้ง เมื่ออ่านหนังสือเรียนแล้วต้องการให้ครูอธิบายเพิ่มเติมเสมอ และใช้หนังสืออื่นประกอบเป็นบางครั้ง ดังนั้นจึงทำให้นักเรียนต้องการให้ครูใช้หนังสือเรียนเป็นหลักและค้นคว้าประกอบส่วนลักษณะของหนังสือเรียนที่นักเรียนต้องการใช้คือมีตัวพิมพ์ชัดเจน และในแต่ละเรื่องนักเรียนต้องการให้มีสรุปข้อความท้ายบท นอกจากนั้นนักเรียนมีความเห็นว่าการที่จะเรียนวิชาสังคมศึกษาให้เข้าใจได้ก็ต้องใช้วิธีศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

เรื่องที่ทำให้นักเรียนให้ความสนใจมากคือ เรื่องศาสนาและการดำเนินชีวิต และเห็นว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนนี้เหมาะสม เพราะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง และให้ความรู้ที่ต่อเนื่องจากหนังสือเรียนในชั้นก่อน ๆ แต่มีบางส่วนที่ยังไม่เหมาะสม คือ เนื้อหาบางเรื่องย่อเกินไปทำให้เข้าใจยาก

3. ก. ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในสาระด้านความรู้ โดยเฉลี่ยแล้วครูมีความคิดเห็นในด้านนี้ในระดับปานกลาง

ข. ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในสาระด้านความรู้ โดยเฉลี่ยแล้วนักเรียนมีความคิดเห็นในด้านนี้ในระดับปานกลาง แต่มีส่วนที่อยู่บางคือ เนื้อหาในหนังสือเรียนสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาสังคมศึกษา, เนื้อหาช่วยส่งเสริมให้เข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาการด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ คำศัพท์และสำนวนภาษาในหนังสือเรียนถูกต้องและเหมาะสมกับระดับความรู้ของนักเรียน

ค. ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในสาระด้านความรู้ ปรากฏว่าโดยเฉลี่ยแตกต่างกัน

4. ก. ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในสาระด้านสติปัญญา โดยเฉลี่ยแล้วครูมีความคิดเห็นในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง

ข. ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในสาระด้านสติปัญญา โดยเฉลี่ยแล้วนักเรียนมีความคิดเห็นในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง แต่มีส่วนที่อยู่บางคือ เนื้อหาช่วยส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อบุคคล สังคม และชาติบ้านเมือง

ค. ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในสาระด้านสติปัญญา ปรากฏว่าโดยเฉลี่ยแตกต่างกัน

5. ก. ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในค่านอุปกรณช่วยการเรียนการสอนในหนังสือเรียน โดยเฉลี่ยแล้วครูมีความคิดเห็นในค่านนี้ในระดับที่ควรแก้ไข แต่มีบางเรื่องอยู่ในระดับปานกลาง คือ ชื่อเรื่องในหนังสือเรียนน่าสนใจ และสื่อความหมายได้ชัดเจน, สารบัญซึ่งแสดงหัวข้อของเนื้อหาไว้ถูกต้องชัดเจน ภาพประกอบเหมาะสมกับวัยและความสนใจของเด็ก, ภาพประกอบมีส่วนช่วยให้เด็กเข้าใจและจำเนื้อเรื่องได้

ข. ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในค่านอุปกรณช่วยการเรียนการสอนในหนังสือเรียน โดยเฉลี่ยแล้วนักเรียนมีความคิดเห็นในค่านนี้ ในระดับปานกลาง แต่มีส่วนที่อยู่ข้างคือ สารบัญซึ่งแสดงหัวข้อของเนื้อหาไว้ถูกต้องชัดเจน

ค. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในค่านอุปกรณช่วยการเรียนการสอนในหนังสือเรียน ปรากฏว่าโดยเฉลี่ยแตกต่างกัน

6. ข้อเสนอแนะของครูและนักเรียน

6.1 บทเรียนแต่ละบทควรมีแบบฝึกหัดท้ายบททั้งปรนัย และอัตนัย

6.2 ควรมีบทสรุปท้ายบทเรียนทุกบท

6.3 ควรมีข้อเสนอแนะและกิจกรรมท้ายบท

6.4 ควรมีเชิงอรรถ ครรชนี และอธิบายศัพท์ที่ถูกต้อง

6.5 ไม่ควรใช้แผนภูมิ ตาราง และสถิติที่ล้าสมัยเกินไป

6.6 การพิมพ์ควรชัดเจน ใช้สะกด การันต์ ถูกต้อง

6.7 ภาพประกอบควรชัดเจน ควรใช้ภาพของจริงและมีสี ไม่ควรใช้

ภาพวาด

- 6.8 เนื้อหาควรปรับปรุงให้ทันสมัยทุกๆปี
- 6.9 ควรสอดแทรกหลักธรรมของศาสนาทุกๆศาสนา
- 6.10 เนื้อหาบางตอนควรปรับปรุง โดยการลดเนื้อหาที่ฟุ่มเฟือย เน้นเฉพาะเนื้อหาที่สำคัญ อ่านเข้าใจง่าย ไม่วกวน น่าสนใจและน่าอ่าน
- 6.11 เรียบเรียงเนื้อหาให้เป็นไปตามลำดับเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน
- 6.12 ควรเน้นเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน
- 6.13 เนื้อหาควรแสดงทัศนที่เป็นกลาง เสนอข้อค้นพบใหม่และทันสมัย นอกจากนี้ยังให้ขอเสนอแนะอื่น คือ
- 6.14 ควรมีตัวอย่างประกอบเนื้อเรื่องแต่ละตอน โดยให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน
- 6.15 ภาษาที่ใช้ในหนังสือควรรัดกุม เพื่อให้เข้าใจดียิ่งขึ้น

การอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ หนึ่ง" ผู้วิจัยได้แยกการอภิปรายออกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียน
 2. ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียน ในสาระ **ด้านความรู้** สาระ **ด้านสติปัญญา** และ **ด้านอุปกรณช่วยการเรียนรู้การสอน** ในหนังสือเรียน
1. ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียน ครูและนักเรียนในโรงเรียนทั้ง 20 แห่ง ได้ใช้หนังสือเรียนของกรมวิชาการ เป็นหลักในการสอนและการเรียน เนื่องจากหลักสูตรนี้ได้ประกาศใช้ใหม่ ทำให้หนังสือเรียนของเอกชนที่ผลิตขายยังมีไม่ครบ โรงเรียนส่วนมากจึงใช้หนังสือเรียนของกรมวิชาการ จึงจำเป็นอย่างมากที่จะต้อง

มีการปรับปรุงคุณภาพของหนังสือเรียนใหม่คุณภาพดียิ่งขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ในการสอนโดยใช้หนังสือเรียนนั้น ครูประมาณร้อยละ 66.66 ใช้หนังสือเรียนเป็นหลักในการสอน โดยคนคว้าเรื่องราวจากหนังสือประกอบเล่มอื่นเพิ่มเติม หัวข้อในหนังสือเรียน ไม่ปรากฏว่าครูคนใดจะใส่อะไรละเอียดในหนังสือเรียนเพียงอย่างเดียว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ครูมีความมานะพยายามในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา และเป็นผู้มีความคิดก้าวหน้า เมื่อหนังสือเรียนไม่ได้เสนอความรู้ให้อย่างครบถ้วนเพียงพอ สำหรับการสอนนักเรียน จึงต้องพยายามคนคว้าเพิ่มเติม ดังนั้นทางโรงเรียนควรจะได้ พิจารณาจัดหาหนังสืออ่านประกอบมาไว้ในห้องสมุดให้มากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยนี้ตรงกับผลการ วิจัยของ นำออย อุมะวิชนี¹ สุรพันธ์ เกียนวิธนา² หอมหวล มีเกิด³ และปราณี หัตถฉลาด⁴

¹ นำออย อุมะวิชนี, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย".

² สุรพันธ์ เกียนวิธนา, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น".

³ หอมหวล มีเกิด, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย".

⁴ ปราณี หัตถฉลาด, "โปรแกรมการสอนในวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น".

ลักษณะการสอนโดยการใช้นั่งสือเรียนนั้น ผลการวิจัยพบว่า ครูประมาณร้อยละ 61.53 ใช้นั่งสือขยายประกอบการซักถามในหนังสือเรียน เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่มีครูคนใดใช้นั่งสือสอนโดยให้นักเรียนอ่านหนังสือพร้อมกันในห้องเรียน เพราะเป็นวิธีสอนที่ล้าสมัย นับว่าเป็นนิมิตต่อการศึกษาต่อไป ที่ครูผู้สอนหันมาเอาใจใส่วิธีสอนแบบใหม่มากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศักดิ์ศรี ปาณะกุล¹ สุรีพันธ์ เกียนวัฒนา² หอมหวล มีเกิต³ และนำออย อุมะวิชนี⁴

สำหรับปัญหาในการใช้นั่งสือเรียนวิชาสังคมศึกษาของครู มีบางพอสมควร โดยเฉพาะเรื่องเนื้อหาในหนังสือเรียนไม่สมบูรณ์ตongคนควาเพิ่มเติมเสมอ แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาในหนังสือเรียนที่ครูกำลังใช้อยู่ยังไม่สมบูรณ์ ที่จะให้ครูได้ใช้ประโยชน์อย่างเพียงพอ และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ครูประมาณร้อยละ 69.23 จะขอความช่วยเหลือจากเพื่อนครูที่สอนวิชาสังคมศึกษาด้วยกัน และหัวหน้าสายวิชาสังคมศึกษา แหงงที่ครูขอความช่วยเหลือน้อยที่สุดคือ อาจารย์ใหญ่และศึกษานิเทศก์ ซึ่งผลการวิจัยนี้ตรงกับผลการวิจัยของ

¹ ศักดิ์ศรี ปาณะกุล, "การประเมินแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ หนึ่ง".

² สุรีพันธ์ เกียนวัฒนา, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น".

³ หอมหวล มีเกิต, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย".

⁴ นำออย อุมะวิชนี, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย".

น้ำอ้อย อูมะวิชนี¹ และ หอมหวล มีเกิด²

การใช้หนังสือเรียนของนักเรียนนั้น ผลการวิจัยพบว่า โดยเฉลี่ยนักเรียนจะอ่านหนังสือเรียนล่วงหน้ามาก่อนถึงชั่วโมงเรียนเป็นบางครั้ง เนื่องจากไม่มีเวลา และเมื่ออ่านแล้วต้องให้ครูอธิบายเพิ่มเติมเสมอ และใช้หนังสืออื่นๆ ประกอบเป็นบางครั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนดังกล่าวยังมีข้อบกพร่อง จำเป็นจะต้องมีการปรับปรุงทุกๆ ด้าน ทั้งรูปเล่มและเนื้อหา ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ หอมหวล มีเกิด³

นอกจากนี้การวิจัยยังพบว่า นักเรียนประมาณร้อยละ 66.75 มีความพอใจในหนังสือเรียนที่ใช้พอสมควร และนักเรียนประมาณร้อยละ 66.00 มีความสนใจเรื่องศาสนาและการดำเนินชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เรื่องศาสนาและหลักธรรมต่างๆ นักเรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ดังนั้นครูผู้สอนและผู้บริหารควรให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวให้มากขึ้น เพื่อนักเรียนจะได้นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้จริงๆ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ผู้สตี โยชินทวิ⁴ จอน เพชรรัตน์⁵ และรัตน ภมร⁶

¹ เรื่องเดียวกัน.

² หอมหวล มีเกิด, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย".

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ ผู้สตี โยชินทวิ, "การสำรวจความเข้าใจในหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาของนักเรียน ม.ศ. 4 สายอาชีพ (แผนกพาณิชยการ)".

⁵ จอน เพชรรัตน์, "การศึกษาเกี่ยวกับความสนใจของเยาวชนที่มีต่อพุทธศาสนาในเขตจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2511".

⁶ รัตน ภมร, "การสอนศีลธรรมชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สายสามัญของโรงเรียนในจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2513".

แต่ขัดแย้งกับการวิจัยของ รัชนี สาตบุตรักษ์¹ ซึ่งทำการวิจัยเรื่อง "โปรแกรมการสอนวิชา สังคมศึกษาของวิทยาลัยครู ในกรุงเทพมหานคร" ปีพุทธศักราช 2516 พบว่า นักเรียน ส่วนใหญ่คือร้อยละ 85.00 ไม่ชอบเรียน วิชาศีลธรรม โดยให้เหตุผลว่าเป็นวิชาที่ล้าสมัย ไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือเรียนทั้ง 2 เล่มของผู้วิจัย พบว่า เนื้อหา ที่ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ปรากฏว่า เนื้อหาในเล่มที่ 2 ผู้เรียน สามารถนำเอาไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน มากกว่าเนื้อหาในหนังสือเรียนเล่มที่ 1 คือ เล่ม 2 จะมีเนื้อหาประมาณร้อยละ 25 ของเนื้อหาทั้งหมด ส่วนเล่มที่ 1 มีประมาณ ร้อยละ 20 :

¹ รัชนี สาตบุตรักษ์, "โปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครู ใน กรุงเทพมหานคร".

² ภาคผนวก, หน้า 105, 113.

2. ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียน ในสาระ
 ฐานความรู้ สาระแกนสติปัญญา และฐานอุปกรณ์ช่วยการเรียนรู้การสอนในหนังสือเรียน
 สาระฐานความรู้

ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นในสาระฐานความรู้ อยู่ใน
 ระดับปานกลาง ที่น่าสังเกตก็คือ ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมดทุกหัวข้อ
 ส่วนของนักเรียนเห็นว่าคุณภาพของหนังสือเรียนในคานนี้ อยู่ในระดับปานกลางเหมือนกัน
 แต่มีบางคานที่นักเรียนเห็นว่า ดี คือ เนื้อหาในหนังสือเรียนสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการ
 สอนวิชาสังคมศึกษา, เนื้อหาเหมาะสมกับระดับสติปัญญา, เนื้อหาช่วยส่งเสริมให้เข้าใจ
 เกี่ยวกับพัฒนาการคาน สังคม การเมืองและเศรษฐกิจ, คำศัพท์และสำนวนภาษาในหนังสือ
 เรียนเหมาะสมกับระดับความรู้ของนักเรียน เมื่อนำความคิดเห็นของครูและนักเรียนมา
 เปรียบเทียบกัน ปรากฏว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ซึ่งเป็นการขัดแย้ง
 กับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

จากผลการวิเคราะห์หนังสือเรียนทั้ง 2 เล่ม ของผู้วิจัยเอง ในสาระฐานความรู้
 พบว่า เนื้อหาในหนังสือเรียน มีครบถ้วนตามที่หลักสูตรกำหนด และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย
 ของการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา การจัดหัวข้อตรงตามหลักสูตร เนื้อหาที่มีความมุ่งหมาย
 ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพของสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งลักษณะดังกล่าว
 สอดคล้องกับความคิดเห็นของนักเรียน แต่ขัดแย้งกับความคิดเห็นของครู ในคานความเป็น
 กลาง ผู้เรียบเรียงยังมีอคติอยู่บ้าง โดยพยายามสอดแทรกความคิดเห็นของตนเองมาก
 เกินไป ทางคานสำนวนภาษาที่ไซ่ ส่วนมากเข้าใจง่ายดี ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ
 นักเรียน มีบางตอนเท่านั้นที่มีการใช้สำนวนภาษาที่สื่อความหมายไม่ชัดเจน เมื่ออ่านแล้วทำ
 ให้เกิดความสับสน อาจเกิดมโนทัศน์ไม่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง และคำศัพท์บางคำ
 ยากเกินไปสำหรับเด็กในวัยนี้²

¹ ภาคผนวก, หน้า 102, 112.

² ภาคผนวก, หน้า 104, 113.

เนื้อหาในคานนี้จึงควรได้รับการปรับปรุง เช่น ในคานให้ความรู้และข้อเท็จจริงที่คนพบใหม่และทันสมัย, เนื้อหาที่จะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์และประสบการณ์ของนักเรียน เนื้อหาที่จะช่วยส่งเสริมแนวคิดใหม่ๆ, การเสนอเนื้อหาอย่างเป็นกลางไม่มีอคติ, และการเรียงลำดับเนื้อหาจากง่ายไปหายาก, ความเหมาะสมของแต่ละบทไม่เยิ่นเย้อไป หรือมีรายละเอียดปลีกย่อยมากเกินไป, ในแต่ละบทควรมีคำอธิบายและคำจำกัดความที่ถูกต้อง หรือควรมีภาคผนวกเพื่ออธิบายความหมายของศัพท์เฉพาะ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถูกต้อง หรือเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง ขณะเดียวกันจะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าสะควายยิ่งขึ้น ซึ่งผลการวิจัยนี้ตรงกับผลการวิเคราะห์ของผู้วิจัย และผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า หนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียน มีคุณภาพในระดับนี้ตลอดมา แม้ว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยยิ่งขึ้น แต่จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517-2521 ซึ่ง หอมหวล มีเกิด¹ และ น้ำออย อุมะวิชนี² ได้ศึกษาหนังสือเรียนที่ใช้ในสมัยนั้นก็พบข้อบกพร่อง เช่นเดียวกับผู้วิจัยในปัจจุบัน

สาระคานสถิติปัญหา

ส่วนคุณภาพของหนังสือเรียนในสาระคานสถิติปัญหา การวิจัยนี้พบว่า ครูมีความคิดเห็นในคานนี้ อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด ส่วนนักเรียนเห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกัน แต่มีสวนติเพียงคานเดียว คือ เนื้อหาช่วยส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อบุคคล สังคมและชาติบ้านเมือง เมื่อนำความคิดเห็นของครูและนักเรียนมาเปรียบเทียบกัน ปรากฏว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

¹ หอมหวล มีเกิด, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย"

² น้ำออย อุมะวิชนี, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย"

จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ปรากฏผลสอดคล้องกับความคิดเห็นของครู แต่ขัดแย้งกับความคิดเห็นของนักเรียน เนื้อหาที่จะช่วยส่งเสริมค่านิยม ทักษะที่ติดต่อบุคคล สังคม และชาติบ้านเมือง รวมทั้งทักษะในการหาเหตุผล มีน้อยเกินไป เพราะมีเนื้อหาบางตอนไม่ทันสมัย โดยเฉพาะเกี่ยวกับการใช้ตาราง สถิติ ไขของรอบปีที่เก่าเกินไป และลักษณะการเสนอเนื้อหาเป็นการเล่าเรื่องทั้งสิ้น ถ้ามีการเสนอหัวข้อที่เป็นปัญหาบาง จะเป็นการช่วยผู้ใหญ่เรียน มีความสนใจที่จะทำการศึกษาค้นคว้ามากขึ้น นอกจากนี้หนังสือเรียนทั้ง 2 เล่ม ไม่มีบทสรุป กิจกรรมเสนอแนะและแบบฝึกหัดท้ายบท ซึ่งลักษณะดังกล่าวทั้งครูและนักเรียนเห็นว่าจำเป็น

ควยเหตุนี้เนื้อหาในสาระคานสติปัญญา จึงควรได้รับการปรับปรุงอย่างยิ่ง คือ เนื้อหาที่จะจูงใจให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม, เนื้อหาที่ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจอย่างมีระบบ, เนื้อหาที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์, ส่งเสริมค่านิยมและทักษะทางสังคม, เนื้อหาในส่วนที่ช่วยส่งเสริมให้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การกระตุ้นความสนใจในการอ่านและการค้นคว้าที่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรมีบทสรุป กิจกรรมเสนอแนะ และแบบฝึกหัดท้ายบท เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสามารถสรุปมโนทัศน์ของเนื้อเรื่องในแต่ละบทได้ถูกต้อง ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ น้าออย อุมะวิชณี¹ สุรีพันธ์ เกียนวัฒนา² และ หอมหวล มีเกิด³ คานอุปกรณช่วยการเรียนการสอน

สำหรับคุณภาพของหนังสือเรียน ในคานอุปกรณช่วยการเรียนการสอนในหนังสือเรียน ความคิดเห็นของครูส่วนใหญ่ เห็นว่าอยู่ในระดับที่ควรแก้ไข ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นว่ อยู่ในระดับปานกลาง แต่มีส่วนที่อยู่ 2 คาน คือ ชื่อเรื่องในหนังสือเรียนน่าสนใจ และสื่อความหมายได้ชัดเจน และมีสารบัญชี่แสดงหัวข้อของเนื้อหาไว้ถูกต้องชัดเจนก็เมื่อนำความคิดเห็นของครูและนักเรียนมาเปรียบเทียบกัน ปรากฏว่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

¹ เรื่องเดียวกัน.

² สุรีพันธ์ เกียนวัฒนา, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น"

³ หอมหวล มีเกิด, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย"

จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย พบว่า สารระคานนี้ยังมีข้อบกพร่อง ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเช่นเดียวกัน เช่น คำนำควรระบุความมุ่งหมายของผู้แต่ง ความสำคัญ และวิธีใช้หนังสือเรียน, ภาพประกอบที่ใสควรถัดเจน ควรใช้ภาพสีและมีคำอธิบายชัดเจน เหมาะสมกับความสนใจของนักเรียน ช่วยให้เข้าใจและจำเนื้อเรื่องได้ดี, ในส่วนที่เกี่ยวกับแผนที่ แผนที่ ตาราง สถิติ การจัดกรรชนนี้ เชิงอรรถ และอธิบายศัพท์อย่างครบถ้วน ซึ่งผลการวิจัยนี้ปรากฏผลในทำนองเดียวกันกับ ทอมฮวล มีเกิด¹ คุณณี² ยันต์เจริญ² คำริ³ เกิดเกตุ³ วรรณมา⁴ วงษ์วานิช⁴ กมล⁵ อุดลย์พันธ์⁵ น้ำออย⁶ อุมะวิชนี⁶ และ ศิริลักษณ์⁷ พันธเจริญ⁷

¹ เรื่องเดียวกัน.

² คุณณี ยันต์เจริญ, "การศึกษาลักษณะและคุณภาพของแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย".

³ คำริ เกิดเกตุ, "ปัญหาการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตการศึกษา 1".

⁴ วรรณมา วงษ์วานิช, "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครและธนบุรี".

⁵ กมล อุดลย์พันธ์, "การศึกษาปัญหาการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองศีลธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมัธยมสาขิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง".

⁶ น้ำออย อุมะวิชนี, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย".

⁷ ศิริลักษณ์ พันธเจริญ, "การสำรวจสภาพที่นำไปสู่ปัญหาการใช้แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) เขตศึกษา 1"

ยิ่งกว่านั้น ผู้วิจัยยังพบว่าภาพประกอบในหนังสือเรียน 2 เล่มนี้ ยังมีน้อยเกินไป
 ถ้าใช้เกณฑ์ของ การ์ด ยู สมิธ (Karl U. Smith) ¹ ได้เสนอแนะไว้ว่า หนังสือเรียน
 ควรจะมีจำนวนภาพประกอบราวครึ่งหนึ่งของจำนวนหน้าหนังสือทั้งเล่ม แต่ปรากฏว่าในหนังสือเรียน
 เล่ม 1 มีภาพประกอบเพียง 35 ภาพ จากจำนวนหน้า 201 หน้า เล่ม 2 มี 31 ภาพ
 จากจำนวนหน้า 242 หน้า นับว่าไม่เพียงพอ นอกจากนี้ ภาพประกอบบางภาพไม่ชัดเจน ²
 บางภาพการจัดวางภาพไม่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและไม่ค่อยเหมาะสมกับสายตาของนักเรียน ³
 เกี่ยวกับแผนที่ แผนที่ และ ตารางสถิติ ในเล่ม 1 ปรากฏว่า มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง
 สอดคล้อง มีบางลักษณะที่ยังบกพร่องอยู่บาง เช่น แผนที่ และตารางสถิติ ใของรอบปีที่
 เก่าเกินไปและไม่ชัดเจน ⁴ โดยเฉพาะในเล่มที่ 2 ไม่มีแผนที่ แผนที่ และ ตารางสถิติ
 ทางด้านเชิงอรรถในหนังสือเรียนทั้ง 2 เล่ม ไม่ได้ให้ข้อมูลอะไรมากนัก ซึ่งตามวิธีการที่
 ถูกต้องแล้วควรจะมีเชิงอรรถที่ให้รายละเอียดและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เพื่อช่วยให้ผู้เรียน
 เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น หนังสือทั้ง 2 เล่ม มีบรรณานุกรมอยู่ตอนท้ายของหัวข้อเรื่องทุกตอน
 แต่หนังสือบางเล่มที่นำมาเป็นบรรณานุกรมเป็นหนังสือที่หาอ่านยาก ⁵ โดยเฉพาะในฉบับที่
 ที่ทางไกลจะประสบปัญหาอย่างมาก ผู้แต่งจึงน่าจะเสนอแนะหนังสือที่ในพรทหายจะดีกว่า

1
 Karl U. Smith, "The Scientific Principle of Textbook
 Design and Illustration" pp. 27 - 29.

2
 ภาคผนวก, หน้า 106, 114.

3
 ภาคผนวก, หน้า 107, 115.

4
 ภาคผนวก, หน้า 107.

5
 ภาคผนวก, หน้า 108, 116.

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า การออกแบบปกไม่ดึงดูดความสนใจผู้อ่าน สารบัญของหนังสือทั้ง 2 เล่ม พบว่า เล่ม 1 มีข้อบกพร่อง คือ การลำดับเลขหน้าไม่สมบูรณ์ โดยเลขหน้าจริงในแต่ละแผ่นกับเลขหน้าในสารบัญไม่ตรงกัน¹ และบางหน้าของหนังสือเรียนไม่มีเลขกำกับ² ส่วนเล่มที่ 2 ถูกต้องดี ทางด้านกราฟิก มีพิมพ์ดีดและพิมพ์ตกหลายแห่ง³ ซึ่งในค่านี้น่าจะมีใบแทรกแก้ไขเอาไว้อยู่ การเย็บเล่มไม่คงทนถาวร ฉีกขาดง่าย การเว้นช่องว่างทางขอบซ้ายของหนังสือน้อยเกินไป ทำให้เปิดอ่านหนังสือลำบาก

อย่างไรก็ตาม ไม่เคยปรากฏว่ามีหนังสือเรียนเล่มใด มีคุณภาพสมบูรณ์ รอยเปื้อนเชนค แต่เล่มอาจมีข้อบกพร่องในด้านใดด้านหนึ่งไม่มากนักน้อย ผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ การแต่ง และการพิมพ์หนังสือเรียนในระดับมัธยมศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

หนังสือเรียนนับว่าเป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญของโรงเรียนในระดับต่างๆ ดังนั้นหนังสือเรียนจึงควรได้รับการปรับปรุง ให้มีคุณภาพที่อยู่เสมอ ในการที่จะทำให้นักเรียนมีคุณภาพที่ดีนั้น ผู้แต่งจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ หลายด้าน เช่น จุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของวิชา ความก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ ความทันสมัยหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงของแนวคิดทางการศึกษา ตลอดจนค่านิยมของสังคม และคุณภาพของหนังสือเรียนในด้านต่างๆ เช่น สารระสานความรู้ สารระสานสติปัญญา เป็นต้น เมื่อหนังสือเรียนมีคุณภาพดีแล้ว ผู้เรียนจะได้รับผลประโยชน์อย่างสมบูรณ์ แต่ปรากฏว่าจากการศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียน ผู้ใช้หนังสือเรียนโดยตรง พบว่าหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ของกรมวิชาการที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

¹ ภาคผนวก, หน้า 99.

² ภาคผนวก, หน้า 100.

³ ภาคผนวก, หน้า 100, 110.

ข้อเสนอแนะสำหรับครูสอนสังคมศึกษา

1. ครูผู้สอนควรใช้หนังสือเรียนหลายๆเล่มประกอบกันในการสอน ซึ่งจะทำให้เกิดแนวคิดอย่างกว้างขวาง และเป็นการสำรวจความถูกต้องของเนื้อหาไปพร้อมๆกัน
2. ครูควรมีทักษะในการเลือกและประเมินค่าหนังสือเรียนว่า เล่มใดมีคุณภาพเหมาะสมในลักษณะต่างๆ เช่น สาระคานความรู้ สาระคานสติปัญญา อุปกรณ์ช่วยการเรียน การสอนเพื่อประโยชน์แก่นักเรียนโดยตรง และควรแนะนำให้นักเรียนเข้าใจวิธีวิเคราะห์ และวิธีใช้แบบเรียนด้วย
3. หนังสือเรียนจะมีคุณค่าตามส่งเสริมความรู้ สติปัญญา ค่านิยม ทศนคติ และทักษะ มากน้อยเพียงใค้ขึ้นขึ้นอยู่กับครู ครูจะต้องพยายามแสวงหาวิธีสอนแบบใหม่ๆมาสอนนักเรียน
4. ครูควรแนะนำนักเรียนไม่ให้ยึดหนังสือเรียนเป็นหลักเพียงเล่มเดียว ควรศึกษาค้นคว้าจากหนังสือประกอบอื่นๆด้วย
5. ครูควรฝึกหัดให้นักเรียนมีทักษะในการศึกษา จากแหล่งวิชาการชนิดต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ และให้มีทัศนคติที่ดีต่อการอ่านหนังสือในเวลาว่าง
6. ครูควรสอนเหตุการณ์ปัจจุบันโดยอาศัยเอกสารประกอบการเรียนและข่าวสารจากสื่อมวลชนต่างๆมาสอนในห้องเรียนเพิ่มเติม

ข้อเสนอแนะสำหรับนักเรียน

1. นักเรียนควรค้นคว้าจากเอกสารประกอบการเรียนอื่นๆ ตลอดจนวารสาร รายวัน รายสัปดาห์ ซึ่งจะมีส่วนช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์มากขึ้น
2. ควรฝึกหัดวิเคราะห์หาเหตุผล และแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องราวในหนังสือ
3. ควรปรึกษาอาจารย์ประจำวิชา เมื่อไม่แน่ใจในความถูกต้องของเนื้อหา

ทุกครั้ง

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหาร

1. ควรจัดสรรงบประมาณ เพื่อซื้อหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบไว้ในห้องสมุดให้เพียงพอ เพื่อให้ครูและนักเรียนใช้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม
2. ควรจัดฝึกอบรมหรือประชุมเชิงวิชาการให้แก่ครูสังคมศึกษา เป็นการช่วยส่งเสริมความรู้ความสามารถในการใช้หนังสือเรียนใหม่ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียน เพื่อการเรียนการสอนระหว่างครูในโรงเรียนอื่นๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับกระทรวงศึกษาธิการ

1. ควรส่งเสริมให้เอกชนหรือบุคคลภายนอกได้เขียนหนังสือเรียนให้มากขึ้น เพื่อแข่งขันกันในด้านคุณภาพ
2. เพื่อให้ได้หนังสือเรียนที่มีมาตรฐานดียิ่งขึ้น ควรจัดให้มีการประกวดหนังสือเรียน ทั้งของเอกชนและของกรมวิชาการ
3. ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรและหนังสือเรียนให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำเอาความรู้ที่นั่น ๆ ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง
4. ควรนำเอาผลการวิจัยที่นักศึกษาที่ทำเอาไว้อแล้วจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ไปปฏิบัติให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะผลการวิจัยนั้นจะช่วยชี้แนะปัญหาหลายอย่าง ที่ควรปรับปรุงแก้ไข

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้เรียบเรียง

1. ผู้เรียบเรียงควรเขียนคำนำระบุความมุ่งหมายและวิธีใช้หนังสือไว้อย่างชัดเจน
2. ผู้เรียบเรียงควรตรวจสอบแก้ไขเนื้อหาให้ทันสมัยเสมอ
3. ควรระบุคุณสมบัติและประสบการณ์ของผู้เรียบเรียง
4. ควรเพิ่มเติมบทสรุปให้มีทุกบท แบบฝึกหัดท้ายบท กิจกรรมเสนอแนะ แผนภูมิ อภิธานศัพท์
5. ควรมีการประสานงานกันระหว่างผู้เรียบเรียง ผู้จัดรูปภาพ แผนที่ และผู้พิมพ์ เพื่อให้ได้หนังสือเรียนที่ถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริง ชัดเจน และมีความสัมพันธ์กัน
6. การเสนอเนื้อหา ควรเน้นให้นักเรียนได้ฝึกทักษะในการใช้เหตุผลมากกว่าการท่องจำ

ข้อเสนอแนะสำหรับสำนักพิมพ์

1. สำนักพิมพ์ควรคำนึงถึงคุณภาพของหนังสือเรียนให้มากกว่าราคาของหนังสือเรียน โดยทำรูปเล่มให้ทนทาน สวยงาม เรียบร้อย และใช้กระดาษที่มีคุณภาพดี
2. คุณภาพในการพิมพ์ ควรแก้ไขเรื่องการพิมพ์ตก สะกศผิด ตัวอักษรไม่ชัดเจน ถ้ามีคำผิดควรมีใบแทรกแจ้งแก่ผู้ใช้
3. หน้าปกและภาพประกอบ ควรมีสีสวยงาม ดึงดูดความสนใจนักเรียน

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทำการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนที่เป็นของสำนักพิมพ์เอกชน เพื่อเปรียบเทียบกับของกรมวิชาการ จะทำให้ได้หนังสือเรียนที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในชั้นอื่น ๆ ต่อไป
3. ควรขยายการสุ่มตัวอย่างประชากรไปยังโรงเรียนทุกประเภทที่อยู่นอกเขต กรุงเทพมหานคร
4. ผลการวิจัย ควรเผยแพร่ให้บุคคลทั่ว ๆ ไปทราบ เพื่อผลในการปรับปรุงและพัฒนาประเทศชาติต่อไป